

NEDER-TORNEÅ

med HAPARANDA STAD och KARUNGI KAPELL.
(Norrbotten.)

Torne var ursprungligen kapellförsamling under *Luleå* (se inledn. till Neder-Luleå). Tidpunkten för kapellets anläggande är ej närmare känd, men då man af en vittneshandling från 1374¹ vet, att biskop Hemming i Åbo på uppdrag af ärkebiskop Hemming Nilsson å hans och Upsala domkyrkas vägnar invigde kyrkogård i Torne omkring midten af 1340-talet, är det sannolikt, att kapellet då var jämförelsevis nytt. Samma handling upplyser äfven om, att de båda stiftscheferna antagligen sommaren 1347 sammanträffat i en hamn, belägen mellan Luleå och Torneå kyrkor, hvarvid frågan om stiftsgränsen afhandlats, samt att ärkebiskopen sedan utsträckt sin resa till Torne, där han döpte ett 20-tal lappar och karelare (finnar) från Uleå, Kemi och Sim i ett stort kar, som särskildt för detta ändamål insatts i kapellet, under det att den öfriga menigheten stod utanför. Ungefär samtidigt med ärkebiskop Birger Gregersons sträfvanden på 1370-talet att utvidga ärkestiftet till Uleå älf på Åbo stifts bekostnad organiserades de norrbottniska församlingarna till ett kontrakt »Contracta dicta butn» enligt domkyrkans jordebok 1376.² Ett årtionde senare framskymtar namnet på den förste kände kontraktsprosten häruppe, herr *Anders*, prost i Norrbotten, hvilken är närvarande vid ett domstolsutslag i Torneå 29 juni 1386.³ Huruvida församlingen redan då var utbruten från Luleå till eget gäll känner man ej. Som särskild socken är Torne i hvarje fall uppfördt i 1413 års jordebok, omfattande 30 rökar.⁴ Mot slutet af medeltiden synes Torneå legat under Upsala domprosteri ss. prebende. I det bref, hvarigenom ärkebiskop Jacob Ulfsson 20 aug. 1482 erhöll Norrbotten i förläning, uppräknas äfven Tornö med *Särkilax*, nuv. *Öfver-Torneå*, som annex. Genom kgl. bref 20 nov. 1530 utbröts detta till eget pastorat, men föll snart tillbaka som annex under moderförsamlingen för att i början af 1600-talet ånyo afsöndras på samma gång som Torneå lappmark, hvilken alltjämt hade lydt under Neder-Torneå men då fick egen kyrka och khde i Enontekis med ett kapell vid Simojärvi. Detta pastorat återförenades emellertid redan år 1614 med Neder-Torneå och uppdelades i 3 själfständiga församlingar först 1673 (se inledn. till Juckasjärvi, Karesuando och Kautokeino).

I Neder-Torneå sockens öfre del bildades år 1745 kapellet *Karungi*, som 1782 förklarades för eget pastorat under namnet *Karl Gustaf*, se där vidare.

Platsen för det första kapellet i Torneå är ej närmare känd, men låg knappast i närheten af den nu på Björkön belägna kyrkan, hvars byggnadsår ej heller är bekant. Den är af sten, 54½ aln. lång och 23½ aln. bred, blef plundrad af ryssarne 1717 och

¹ *Peringskiöld*, Mon. Upl. 1 s. 4.

² *N. Ahnlund*, Hist. tidskr. 40 (1920), s. 417.

³ *R. Hausen*, Finlands Medeltidsurk. 1, n. 947. Då det är ovisst om prosten *Anders'* församlingskyrka var Luleå eller Torneå, har han icke uppförts i någonderas series pastorum. Sannolikheten talar dock för, att Luleå varit prostsäte vid ifrågavarande tid.

⁴ *Styffe*, Skandinavien under unionstiden, uppl. 3, s. 398.

var 1719 så bristfällig, att ett murras ägde rum Palmsöndagen under gudstjänsten ini själfva kyrkan vid prästbänken.

Redan 1584 hade kon. Johan III yrkat på att en stad skulle byggas vid Torne och blott några veckor före sin död sände kon. Carl IX 10/10 1611 en instruktion till Stellan Mörner och Reinh. Steger att på Svensarö anlägga en kungsgård och där äfven bygga en köpstad, dit birkarlarne skulle flyttas.¹ Det dröjde dock med anläggningen, ty först d. 12 maj 1621 erhöll Torne stad sina första privilegier. Till en början använde sig stadsborna af socknekyrkan på Björkön, men då denna endast var tillgänglig sjöledes, hvilket särskildt höst och vår vållade svårigheter, anhöll borgerskapet att få bygga egen kyrka och ingick till 1642 års riksdag med begäran om understöd i form af allmänna kollektmedel. Stadskyrkan uppfördes 1647 men nedbrann, träffad af ett åkslag 21 juni 1682, jämte alla inventarier. Den nya ännu kvarstående kyrkan med högt spetsigt torn förlades omkring 300 alnar norr om den förra och stod redan midsommardagen 1683 färdig till invigning, hvilken förrättades af prosten Ol. Graan från Piteå, ehuru den först något senare erhöll sin dekorerings och målning.

Dessa kyrkor, både lands- och stadskyrkan, tillhöra icke vidare Sverige. Klyfningen af Neder-Torneå pastorat vid Finlands lösslitande från moderlandet genom fredstraktaten i Fredrikshamn 5 sept. 1809 medförde, att församlingsdelen å svenska sidan måste skaffa sig ny kyrka, hvilken uppfördes af trä med sidotorn i *Haparanda* by år 1825 och tillika blef stadskyrka, då Haparanda år 1842 erhöll stadsprivilegier. Innan kyrkan kom till, förrättades gudstjänsten i Saxis pörte.

Efter 1823 har det ordinarie prästerskapet i församlingen bestått allenast af kyrkoherde, till dess därjämte enl. kgl. resolution 18 okt. 1872 en komminister, bosatt i Haparanda stad, anställdes efter dåv. khdens afgang. Den förste komministern tillträdde sin tjänst 1893.

KYRKOHERDAR.

1. Dominus **Ragvaldus** [före 1477], ständig vikarie och innehafvare af kyrkoherdebeställningen i Torne.² Efter hans förmodligen nämnda år inträffade död synes någon sökt tränga sig till ämbetet eller någon obehörig myndighet velat utöfva tillsättningsrätten, enär domprosten i Upsala Ericus Andreæ fann sig föranlåten att afge en skarp protest under framhållande, att Torneå kyrka lydde under domprosteriet i Upsala, och att det var domprosten, som enligt gammal häfd innehade laglig presentationsrätt till denna khde-befattning, äfvensom att domprosten årligen af Torneå församling ägde uppbära en inkomst af 30 mark. I anledning häraf tillkännager domprosten, att han i laga tid till dom. Ragvaldi efterträdare presenterat

2. Magister **Nicolaus Gerdari** [utn. 1477], en i lärdom, lif och lefverne framstående och bepröfvad man (virum scientia, vita et

¹ *Waaranen*, Handl. upplysande Finlands hist. 3, s. 163.

² *Grönblad*, Nya källor till Finlands medeltidshistoria, s. 67.

moribus predictum et approbatum). Huruvida han kom att tillträda befattningen, är icke känt. Domprostens protest är utfärdad 13 nov. 1477 och upplästes högtidligen i Upsala domkyrkas sakristia i närvaro af Mathias, cantor och sacrorum canonum doctor, samt ett par kaniker. Detta försiggick jämt en månad efter Upsala universitets öppnande. Rörande den utnämnde khden må anföras, att han sannolikt var född i Stockholm. År 1456 inskrefs nämligen en *Nicolaus Gerdari de Holmis*, baccalaureus vid Greifswalds universitet, blef där magister år 1457 och är följ. år antecknad som examinerator af dem, som ämna taga baccalaurei-examen.¹ Han var canonicus i Upsala 3 febr. 1477 och nämnes som sådan ännu 1491 och 1494. I Upsala Univ. bibliotek finnas tvänne palæotyper, som tillhört mag. Nic. Gerdari.² Han uppbar af domkyrkan år 1498 2 span korn. En af Peringskiöld (Mon. Ull. 2 s. 273) afbildad grafsten i Upsala domkyrka öfver Nicolaus Gerdari, presbiter sepultus 1502 gäller utan tvifvel denne man, ehuru magistertiteln saknas.

3. Herr **Olaff** [1539-42], khde i Torneå, gaf pro anno 1539 »för siith prosterij vor nådigste herre honwm wnth haffuer» 1 skeppund gäddor och 100 berenfisk, men prosteriet omfattade blott egen församling. På vintertinget 1539 onsdagen näst efter 20-dag jul sakfälldes, Erik Persson i Laffuenäs med 40 mk för en äng, som han hade tillvällat sig af herr Olaff. I prostpenningar utgaf han 1542 6 mk 6 öre. Afled antagligen 1543, enär kon. Gustaf i testamente efter honom d. 17 sept. d. å. utkvitterar 6 st. ungerska gyllen. (KA, Norrl. handl.)

4. Herr **Michael H.** [1553-60]. Såsom kapellan i Torneå pliktade herr Michel på vintertinget 10 mars 1547 40 mk för mökränkning. Till Salabergshjälpen utgjorde han ss. khde 1553 1 t:a smör, samt 1 st. reckebolster, 1 hufvudbolster, 1 st. vepa och en björnskinnsfäll för K. M:ts behof. Prästbordet i Torneå värderades samma år till 20 spann i åker, 15 lass äng, födande 30 kor; härjämte all tiondelax, som faller före Eskilsmesso, en helan kolk i Svensare, 1 läst lax och en hel not, som prästen brukar år och dag samt i lapptionde 1 skeppund gäddor och 15 renskinn.

¹ *Rosengarten*, Gesch. d. Univ. Greifswald, s. 91.

² Den ena af dessa böcker *Bonaventura* Sermones (UB sign. 34:26) bär följande anteckning: Ego Nicolaus Gerdari emi istum librum pro VIII mk pecun. Vpsalie a Gertrude vxore Ernesti van der Hÿte ciuis holmiensis anno domini 1496° feria 6^a statim post sinodum (*I. Collijn*, Katalog der Inkunablen der Univ. Bibl. zu Uppsala, Ups. 1907 n. 361). Den andra *Laurent. Valla* (sign. 35:192) innehåller äfven åtskilliga anteckningar af ägarens hand, hvilka röja hans intresse för etnologiska frågor.

Taxen utgick med 4 tr lax och 2 Ltt borglägersgäddor. I förening med herr Erich i Kalix skänkte herr Michell 1 juni 1554 6 st. mårdskind till kung Gustaf. Utan tvifvel är det samme herr Michill, som konungen kallar sin troman, då han 24 juli 1559¹ ger honom befallning att fliteligen vinnlägga sig om, att lapparna i Torne lappmark »måtte komme till een sannskylldig Gudz kundskap, doop och christendom». Efter honom gafs i testamente till K. M:jt 6 ungerska gyllen och en dubbeldukat, som 20 sept. 1560 levererades hertig Magnus själf i händer. (KA, Norrl. handl.)

5 Herr **Anders (Nicolai)** (1561-65) i Torneå utgaf 1562 2 tr taxesmör, 2 skeppund gäddor och 3 tr lax, så äfven år 1564. Den 20 juli s. å. mottog han de inventariersedlar, som Torneå prästbord aflåtit till Luleå kungsgård vid dess upprättande men hvilka återlämnades, då den nu nedlades. Han är densamme Anders Nicolai, som 1565 blef khde i Piteå, om hvilken uttryckligen säges, att Torneborna voro hans gamla sockenbönder och att han stundom for dit för att kräfva ut sina fordringar. Se khdar i *Piteå*.

6. **Eskillus Andreae Ruuth** (1566-96), född i Nyland, var khde i Kemi 1558 (KGR) och fick 1566 transport som khde till Torneå. Vid taxeringen för Älfsborgs lösen 1571 upptogos hans lösören till: silfver 445 lod, guldkronor 12 st. värderade till 15 lod silfver, penningar 180 mark, tenn 2½ pund, messing 2 pd 4 mk, koppar 5½ pd, kor 23 st, oxe 1, ungnöt 7 st., får 3, svin 4, hästar 3 för 70 mk. Kaplanen herr *Lars* skattade för endaste 1 lod silfver; en i längden bredvid khden uppförd *Elisabeth*, antagligen någon släkting i familjen, ägde i penningar ej mindre än 400 mark. Han erhöll genom kgl. bref 10 sept. 1581 4 pund spl årligen som löneförbättring. Hans skuta om 18 läster, hvilken seglade på Stockholm, blef 1590 på kon. Johans befallning lastad med arkli, som var antvardadt åt krigsöfverste Per Bagge att föras upp till Torneå, men först i mars 1593 utbekom khden 18 daler i frakt härför. Han var vid denna tid underkastad mycken gästning af krigsfolket, som företog expeditionen till Kollensou, och gjorde försträckningar åt kronan ända till 300 dalers värde genom leveranser åt Hans Larsson och Henrik Franklin för samma krigståg. Undertecknade Upsala mötes beslut 1593 och utgjorde taxen 1596 men dog s. å.

¹ I det kungl. brevet (KGR) uppgifves han visserligen heta Michill N., men hans sigill under en tionderäkenskapslängd från 1555 har tydligt initialerna M. H. *Spegel* har i sin Sv. Kyrkohistoria (1, s. 43) velat identifiera honom med biskopen i Åbo Michael Agricola, men denne afled redan 9 apr. 1557.

Änkan *Barbro Hakonsdotter* erhöll 1598 resterande betalning för mannens ofvannämnda krigsleveranser.

Son: *Anders Eskilsson*.

7. **Magnus Jonæ** (1597-99). Sistnämnda år utgaf herr Måns i Tornö taxeafgift: smör 3 tr., gäddor 2 skeppund, lax 3 tr. I Ups. domkap. prot. 16 okt. 1600 heter det: »Dn. Magnus, quondam pastor Tornöensis, begärde blifva restituerad efter han hade varit priverad för 2 år sedan. Sententia: Blef samtyckt.» Torde emellertid ej återfått khdebefattningen utan i stället erhållit en bonde och 8 tr spl till sitt underhåll. Dödsåret var 1625, ty en Laurentius Andreæ Gestricius¹, som var hans rätta arfvinge uppbar 18 juli 1626 af fogden i Norrbotten Per Andersson 31 daler 19 öre, hvilket utgjorde salig herr Måns rättighet för föregående år. (KA.)

8. **Hans Petri** (1599-1600) khde vthi Torna fick sig tillförsäkrad 2 pund spanmål och 2 sp. land som hjälp enl. bref 23 jan. 1600 (*K. Leinberg*, Handl. rör. Finska kyrkan I, s. 312).

9. **Canutus Martini Karelius** (1600-23) från Viborg i Karelen var 1593 predikant Finska församl. i Sthm, då han underskref Upsala mötes beslut. Enligt Ups. domkap. prot. 12 nov. 1600 inlades några punkter på dn. Canuti i Torneå vägnar, däribland en begäran, att kapitlet ville föreslå sacellanen i församlingen dn. Georgius till präst i lappmarken, då sådan skulle förordnas af hertig Carl (se II, s. 59). Efter de ransakningar, som kammarrådet Nils Andersson till Fårdala höll i Norrland, blef herr Knut i anledning af hvad, som framkommit på tinget i Torneå 18 okt. 1605, antecknad bland dem, som en part store och grofve missgärningar bedrifvit och hvilka enl. kon. Carl IX:s 15 jan. 1606 gifna befallning skulle väl förvarade hämtas för att stå till svars vid distingsmarknaden i Upsala. Anledningen till hans lagförande synes blott bestått däri, att han köpt en björnhud och i några fall pålagt kyrkostraff, innan de anklagades dom fallit inför världslig rätt (*Nordlander*, Norrl. saml. 6, s. 359). Dessa förseelser ansåg ärkebiskop Ol. Martini förmodligen så obetydliga, att han återinsatte honom i ämbetet, något som i hög grad uppväckte konungens vrede. I ett bref 20 sept. 1607 skref denne till ärkebiskopen och frågade skarpt, med hvad rätt han nämnt herr Knut till khde i Torneå, ehuru denne vore en beryktad man och på den grund varit inkallad till Sthm för att stå till svars.² Ärkebiskopens egenrådighet i denna sak gjorde nog, att

¹ År 1593 fanns en stadskapellan i Gefle med detta namn.

² *Waaranen*, Handl. 2, s. 332. Kon. Carl låg vid denna tid i skarp strid med prästerskapet, se *Annerstedt*, Minnesteckning öfver Olaus Martini. Sthm 1894.

Karelius drabbades af konungens onåd i högre grad, än annars blifvit fallet. Själf synes han betraktat sig som oskyldig. Som måttön för sin bok *Antidotum*, hvilken han tillägnade kon. Carls drottning Christina, valde han bl. a. Hebr. 13: »Vår tröst är then at wij ett godt samvet haffue» och Ps. »Om tijn Lag icke hadhe min tröst varit, så wore jagh förgången uthi mitt älande». I det den 31 aug. 1608 daterade företalet beder han, som genom omilda människors angifvande uti konungens misshag kommen är, att drottningen genom sin intercession och förbön skall vara honom beforderlig att uti H. K. Maj:ts gunst och nåde igen upptagen varda. Man har skäl antaga att drottningens medling hade åsyftad verkan. Kon. Gustaf Adolf lade åter Torneå lappmark under khden i Torne och herr Knut erhöll 9/3 1614 ett anslag å 24 tr. för att uppehålla gudstjänsten för därvarande lappar.¹ Ärkebiskop Petr. Kenicius höll visitation i Torneå 19 juni 1616 och bestämde bl. a., att de 8 tr. vinsäd, som Neder- och Öfver-Torneå dittills gemensamt uppburit men nu visat sig otillräckliga, hädanefter skulle anslås åt N.-Torneå, och lofvade att för öfre socknens del hos konungen utverka särskilt anslag. Den 25 maj 1622 afgifver herr Knut en redogörelse för de från N.- samt Ö.-Torneå åren 1611-21 influtna beloppen för biblietryckstunnorna. Han torde ha aflidit 1623.

En dotter *Margareta Knutsdotter*, g. 1) m. komm. härst. Simon; 2) m. kapellanen och skolmäst. Anders Essevius, slutl. kapellan i Finska förs. i Sthlm.

Tr.: Een kort Christeligh Underwijsning hwadh man skal döma om them, som genom en hastigh brådödh bortryckte warda. Aff then helgha skriffit sammanfattadh men uttolkat och wthgången aff *Canuto Martini Carelio Wiburgense*. Sthm 1608. - *Antidotum*, thet är En saligh Låkedom och tröst emoot förtwiflan af D. *Nicolao Hemingio*. Öfversättning. Sthm 1608.

Under den tid Canutus Karelius var afstängd från khdetjänsten förestods denna af *Martinus Sigfridi Skomacherus Forsius*. Han studerade i Upsala 1604-05, (inskrefs med tillnamnet Nylandius) och undertecknade som Guds ords tjänare i Torneå tiondelängden år 1607.

10. **Martinus Matthiæ Wargius** (1624-39) var student i Upsala 1601, då han 15 maj efter afslutad examen uppflyttades såsom primus i astronomiska klassen. Blef 1610 khde i Nerpis, Finl., hvarifrån han förflyttades till Torneå pastorat 1624. Detta berättas ha skett med anledning däraf, att han som deltagare i en riksdag, där klagomål anförts öfver, att Torneborna varit något styfva och motspänstiga, skall hafva yttrat, att vore han bara där, skulle han väl få råd med och tukta dem. Kon. Gustaf Adolf, för hvars öron detta kommit, hade genast skickat

¹ *Is. Fellman*, Handl. o. uppsatser ang. finska lappm. 2, s. 22.

honom fullmakt på khdetjänsten, som han ingalunda åstundat men ej vågade afsäga sig. Genom ett kungl. bref 28 mars 1625 kom han i åtnjutande af laxtionden, som kronans arrendatorer indragit, och hans underhållsbref för lappmarkstjänsten är dat. 9 apr. 1629.¹ Den 24 jan. 1630 afgaf pastor Martinus Wargius i Torne prästgård kvitto på, att han enl. innehållet i Kgl. M:ts bref anammat af befallningsmannen i norra prosteriet Joen Gregersson 24 t:r korn af tiondespanmål i Torne »för den gudztienist jagh vdi Torne och Kemi Lapmark hålla skall effter som ock mine antecessores åhrligen till vederlagh niutit haffue». Som prost afled han 5 febr. 1639. Prosten Andreas Canuti i Luleå anmäler dödsfallet i bref till ärkebiskopen (10/3 s. å. Hdmh) under framhållande af församlingens stora afsaknad »för den salige mannens eruditions och experientz skuld uthi många saker samt för hans dexteritet till at föregåå then oroliga församlingen bådhe uthi lära och leffuerne». Han begrofs i koret framför altaret i Torneå kyrka.

G. m. *Valborg Jacobsdotter Wernberg*, Nådår begärdes 1639 för änkan, som »för några år sedan» är »fallin in melancholiam och är ej väl kommen ther uthur». (Hdmh).

Barn: *Johan Martini Warg*, stud. i Upsala juli 1625, faderns adjunkt; *Anna*, g. m. khden i Lappfjerd, Öb., Andreas Magni Kempe; *en dotter* g. m. khde Laur. Gallus, faderns eftertr. i Nerpis; *Brita*, g. m. kapellanen i N.-Torneå Johannes Kempe.

11. Mag. **Johannes Jonæ Tornæus** (1640-81), född i Torneå, stud. i Upsala 16 febr. 1625. Synes en tid varit informator hos förvaltaren Joachim Opsopæus på Degarö och hos khden Olaus Andr. Roslagius i Rimbo. Efter sin promotion till fil. mag. 1632, vid hvilken han till promotionskamrat hade sedermera superintendenten P. Steuchius, åtföljde han grefve Bengt Oxenstierna (»Resarebengt») under 6 à 7 år på resor i Orienten och förvärfvade därigenom grundlig kännedom i orientaliska språk. Ordinerades efter hemkomsten till Neder-Torneå pastorat enl. beslut i Ups. domkap. 11 okt. 1639. Han hade till medtäflare predikanten i Finska förs. i Sthm Bartholdus och erhöll kgl. kollationsbref på tjänsten 27 jan. 1640. (Efter riksreg. aftryckt i *Leinberg*, Handl. rör Finska kyrkan 2, s. 165.) Vid sitt tillträde möttes han af rätt stor oginhet från kapellanernas sida men lade redan från början i dagen ett stort nit om lapparnas undervisning. Det omtalas, att han tagit till sig en snäll lappgosse, informerat honom att väl läsa och förstå katekesen och därpå sändt honom till lappmarken för att lära lappbarnen abc och katekes. Själf gjorde Tornæus vanligen 1 à

¹ *Fellman*, Handl. ang. Finska lappm. 2, s. 23. Dessa förmåner konfirmerades af drott. Christina 17 juli 1637.

2 ggr om året resor i Torneå lappmark, stundom ända till Utsjoki. Den 23 febr. 1643 befalldes han af K. M:t att till lappska transferera Manuale Sueticum, ett arbete, hvars tryckning försiggick i Sthm 1648 under hans öfverinseende. Härför utanordnade K. M:t 6 sept. 1648 åt honom 300 dlr s:mt till tärepennningar. Han befriades från taxen och gården 12 dec. 1648 och erhöll frihetsbref på 4 skattehemman i socknen 18 dec. s. å. Prost 1649, kontr. prost 1654, riksdagsdeputerad 1644 och 1647. Under Tornæi tid byggdes Torneå stads första kyrka. 1647. Han författade år 1672 en beskrifning öfver Torneå och Kemi Lappmarker, hvilken utgafs af trycket först 100 år senare. Afled 16 juli 1681 och begrofs af sin måg prosten Ol. Graan i Piteå. En vid begrafningen närvarande fransman Regnard har lämnat en ganska drastisk skildring af hur den tillgick, belysande för de dåtida norrländska sedvänjorna vid sådana tillfällen. (J. F. Regnard, Voyage de Laponie, Paris 1875, pg. 134-144.)

G. m. *Margareta Königsdotter*.

Barn: *Abraham*, sekreterare hos riksrådet, grefve Bengt Oxenstierna; *Kenicius*, sjökaptän; *Johannes*, militär; *Brita*, g. m. prosten Ol. Graan i Piteå; *Margareta*, f. 3/7 1652, g. m. major Girtzström; d. 14/9 1696 »genom at hon tillsatte sitt lijff uthi siönödh», begr. i N.-Kalix kyrka; *Anna*, g. m. tullnären Erik Burman i Piteå; en dotter g. m. efterträdaren H. Tornström.

Tr.: De geometricæ constitutione, præs. *M. E. Gestrinus*, Ups. 1631. - Disputatio planetaria de stella Marte, id. præs., Ups. 1632. - Manuale Lapponicum, Sthm 1648. - Prosten och kyrkoherden i Torneå Mag. Johannis J. Tornæi Beskrifning öfwer Torneå och Kemi Lappmark, författad år 1672 [utg. af Sam. S. Loenbom] Sthm 1772, 8:0.

12. **Henricus Joh. Tornström** (1681-82), f. i Torneå stad 1640; stud. vid Åbo universitet 1660, öfvergick därifrån till Upsala 1668 och inskrefs i Västerbottens nations matr. Kon. Carl XI utfärdade 6 maj 1673 kollationsbref för honom att blifva pastor i Tornö, så snart det kommer att vacera, på grund af den lärdom och skicklighet han sig igenom studier och andre loflige öfningar skall hafva förvärfvat samt af Gud med särdeles gåfvor uti predikoämbetet vara försedd, så ock på superint. P. Steuchius' förord. Uppförd som kapellan här 1678. Afled 30 maj 1682.

G. m. en dotter till företrädaren, prosten J. Tornæus.

Tr.: De affectionibus entis in genere etc. præs. *P. Aurivillius*. Ups. 1670.

13. **Gabriel Tuderus** (1684-1705), f. 1638, son af prosten i Kemi Joh. Tuderus (d. 1672) och Christina Bylow. Stud. i Åbo 1656. Han var en liflig och hetlefrad yngling, som redan under sin första termin som student gaf sig i slagsmål med några soldater, hvilka bortfört ett par af hans österbottniska kamrater till stadsfängelset, hvarför han och en del andra studenter dömdes att mista värjan under någon tid. Värre blef det vt. 1658,

då han gaf anledning till ett studentupplopp i Åbo.¹ Härför dömdes Tuderus 29 nov. 1659 till 3 års förvisning från universitetet för sturskhet, uppstudsighet och själfsvåld. Han begaf sig då till Upsala, inskrefs i Västerbottn. nationen 1659, återvände efter de tre åren till Åbo och tog där prästexamen. Under åren 1669-75 tjänstgjorde han som kapellan i Enare lapp-finska församling, var ytterligt sträng mot lapparna i fråga om deras hedniska sedvänjor och gaf bl. a. anledning till att en 80-årig lappgubbe dömdes till döden för att han sjungit några af sitt folks besvärjelsesånger.² Vid Kemi lappmarks afskiljande till eget pastorat, Kusamo, 1673 förordnades han till förste khde därstädes. Klagomålen öfver hans hårdhet, som bl. a. tog sig uttryck i vägran att meddela nattvarden åt lappar, innan de förklarar sig villiga att frångå sina gamla religiösa seder och bruk, kommo inför konungen, som i bref 2 okt. 1675 anmodade landshöfdingen och biskopen att undersöka, om besvären voro grundade och i så fall taga i övervägande, huruvida bemälte prästman efter vederbörlig korrektion längre skulle kunna tolereras eller alldeles afsättas. Den senare utvägen behöfde emellertid icke tillgripas. Den 26 juni 1682 erhöll han kungl. fullmakt på »Torneå stadh och dess tillhöriga annexa». Sockenborna anhöllo emellertid 20 maj 1683, att den af dem 20 sept. 1682 vocerade esquadronsprästen vid Västerb. reg. *Nicolaus Törner* i stället måtte få gället, och denne förordnades äfven af konsist., emedan Tuderus tillhörde Åbo stift. Men det halp icke, den sistnämnde frånträdde ej befattningen. Under kon. Karl XI:s uppehåll i Torneå 1694 blef han tvungen att helt oförberedd predika inför konungen, hvarvid han stod sig »nog slätt» på den grund, att en annan förut var utsedd, men en af khdens vedersakare falskeligen å konungens vägnar anmodade honom att själf förrätta gudstjänsten. Ännu finnes bevaradt det underdåniga bref han skref till konungen härom för att urskulda sig.³ Af Hsands konsist. förklarades Tuderus 18 febr. 1703 enl. kyrkolag. 15 kap. 24 § förlustig tjänst och ämbete, därför att han på en gång gjort 2:ne lysningar och sedan sammanvigt skolmästaren Jöns Biörn med en borgaränka Helena Nyman, innan arfvingarna i hennes första gifte blifvit afvittrade. Han besvarade sig hos K. M:t, som alldeles upphäfde domen 12 dec. 1703 under förklaring, att Consist. ej vore befogadt sålunda förfara mot bemälte prästman, i det att det åberopade lagrummet ej var rätteligen applicerad (UB, N XI n. 37). Bland sina samtida var Tuderus en af de få, som vinnlade sig om finsk poesi, och hans sång till bondens ära: »Weisu talonpojille kunniaksi» finnes intagen i

¹ [*K. F. Ignatius*], Ett studentupplopp i Åbo, Hfors 1874.

² *Is. Fellman*, Handl. etc. 2, s. 424.

³ *Fellman*, anf. arb. 2, s. 433.

finska anthologien »Helmiwyö», som utkom 1866. Afled 1705. Han och hans hustru hafva bekostat målningarna i Torneå stadskyrkas korhvalf.¹

G. m. *Brita Olofsdotter Forselia (Forsman)*, f. 12/9 1662 i Råneå, f. 13/3 1747 i Sunderbyn i N.-Luleå, begr. i sal. komm. Eric Höjers graf.

Tr.: En skön och lustigh Wijsa om Bondeståndet och thes Embete, samt andre Huus syslor och mödesamma arbete. Tr. åhr 1685 [anon.]. - Klage-Sång öfwer thet bedröfwelige tilstånd, hwarmed then Alsmächtige Gudh af sin guddomelige försyn och outransakeliga Rådز beslut wårt käre fädernesland Sweriges rijke förmedelst H. K. M. Kon. Carl den Ellofftes oförmodelige doch salige död etc. stält af *Gabriele Tuderus* Sthm 1698. - Glädie-Sång öfwer den härliga seger, hwar medh den allzmächtige Gudh hafwer behagat wälsigna Kongl. Majitz af Swerige rättmätige wapn etc. - Två berättelser om lapparnes omvändelse (utg. af S. Loenbom). Sthm 1773 (den första af Tuderus).

14. Mag. **Henrik Forbus** (1706-25), f. i Uleå 1674, föräldrar komm. Joh. Forbus och Margareta Lithovia, brodern Lars var konrektor i Uleåborgs skola 1694; stud. i Åbo 1693, prom. fil. mag. 1694; förordn. till amiralitetspredikant i Karlskrona 1698, men torde först senare blifvit ordinarie, ty först 1704 synes han blifvit ledamot i konsistoriet, med hvilket han icke drog jämnt. Utn. till khde i Neder-Torneå 1706, höll han redan tidigt om våren sin afskedspredikan i Karlskrona. Amiralitetskollegiet anmälde, att denna predikan innehållit åtskilliga förargelseväckande meningar, hvarför han 4 apr. inkallades för konsistoriet och ålades att inlämna predikokonceptet. Konsist. fann där ingenting, som stötte mot Skriftens lära, men kunde ej approbera åtskilliga stötande meningar, som syntes insultera församlingen, då han mera talade om att blifva befriad från förtretligheter, än tackade Gud för befordran; han inkallades ånyo till 18 apr. och förbjöds att lämna staden, men hade då redan rest därifrån till sitt norrländska pastorat. (*Cavallin*, Lunds stifts herdam. 5, s. 406.) Prost 1713. Öfverlämnade 1725 med vederbörligt tillstånd pastoratet åt sin styfmåg med förbehåll att själf få behålla prostsysslan. Stiftsfullmäktig vid riksdagen 1726-27. Till konsist. i Hsand inkom 30 juni 1730 en skrifvelse från K. M:t med begäran om upplysning, af hvad orsak khden i Torneå mag. H. Forbus kommit att uppsäga befattningen, och om han efter afträdet likafullt förestått prosteriet. Konsistoriet svarade 20 juli s. å., att det icke var för någon hög ålder eller annan bräcklighet, han lämnat lägenheten till mågen, utan förnämsta orsaken därtill varit, att han på den tiden låg i någon osämja och missförstånd med församlingens

¹ Detta anges af en under väggbandet i koret löpande inskrift af följande lydelse: Gudi til ähra och hans huus til prydnat haffuer denna affmålning förährat kyrkoherden wördade och wällärde herren Herr Gabriel Tuderus medh sin k. hustru friborne och dygdesamma Matrona H. Brita Oloffsdotter. Datum den 16 septemb. anno 1688.

ledamöter och tyckte dock vinna någon hugnad och understöd därigenom, att mågen skulle blifva till pastoratet förhulpen. »Elljest hvad probstbeställningen vidkommer, så förbehölt han sig den samma vid pastoratets cederande alt framgent, then han ock sedermera med särdeles flit och omsorg förvaltat, ehuruväl emot en ringa lön och wedergällning.» På begäran af Åbo domkapitel afger Hsands konsist. 15 aug. 1730 utlåtande öfver prosten Forbus' förhållande i stiftet, enär han då gjort ansökan om Limingo finska pastorat, och rekommenderar honom till befattningen, hvarå han erhöill fullmakt 1731. Församlingen, som önskat khden Erik Fahlander i Kalajoki till pastor, anmälde sitt missnöje, men K. M:t lämnade besvären utan afseende 1732. Forbus afled oförmodadt 1737.

G. 1) m. en dotter till handl. *David Nagel* i Vasa;

2) m. *Brita Ulhegius*, dotter till khden i Ijo Zach. Ulh. och änka efter sin faders efterträdare Christ. Alanus;

3) 5/3 1717 i Löfånger m. *Margareta Forsman*, änka efter, 1) handl. Pehr Höjer i Umeå, 2) khde Nils Eurenus i Löfånger.

Tr.: Το Αντιπεπονδος seu talionis indoles. præ. *D. Lund*, Aboæ 1694. - Wälsignelse eller tro-innerlig Önskan till ett lycksaligt och frögdefullt nyttåhr, predikan i Amiralitetskyrkan i Carlsrona nyårsdagen 1702. Sthm 1705. - Därmed sammantryckt: Glädie-ljud öfver Kongl. Majjtz af Sverige stora lycka och the härlige victorier (Pultousk, Torn etc.) på tacksägelsedagen år 1703 den 12 febr. i Kongl. Ammiralitetzkyrkian Ulrica Pia uthi Finska predikan och sedermera på swänska efter anmodan gifwit af H. F. 4:0.

15. Mag. **Abraham Foug**t (1725-60), f. i Hsand 1684; föräldrar: guldsmeden Johan Foug

t och Catharina Rockstadia, khdedotter fr. Råneå. Stud. i Upsala 21 sept. 1703. Under sin studenttid hade han informators-kondition hos pastor Joh. Telin i Häfverö. Disp. pro exerc. 1709, begaf sig till Lund 1712 men återvände till Upsala, disputerade där pro gradu 1714 och promov. till mag. 12 juni 1716. Sökte och erhöill 21 maj 1718 rektorsbefattningen i Torneå skola och begärde 14 juni s. å. att före sin afresa dit upp få blifva prästvigd i Hernösand, hvilket s. d. beviljades. Då företrädaren med församlingens samtycke i början af år 1724 ville öfverlåta pastoratet åt Foug

t, hans styfmåg, upptogs detta ganska ogunstigt af konsistoriet, som fann en sådan cession och transport af tjänsten onödig, hälst som mag. Foug

t ej hade orsak klaga sig vara förbigången eller sitta i trånga vilkor. Det stode dock i K. M:ts godtfinnande, om icke mag. Foug

t härutinnan måtte njuta en särdeles nåd, såvida han vinnlagt sig att lära det finska språket, som där i Torneå församling nödvändigt fordras, dock med vilkor, att prosten Forbus icke vidare skulle få intränga sig i någon tjänst inom stiftet androm till förfång eller efter Foug

t's död återgå till sin förra beställning, hvilken han utan ringaste tvingande nød

uppsagt. Fougth erhööll 15 juli 1724 kgl. fullmakt på pastoratet, men fick på begäran sitta kvar vid rektorstjänsten till maj 1725. Stiftsfullmäktig vid 1731 års riksdag. Då Linné på sin norrländska resa 1732 passerade Torneå, skref han: »Probstens mag. Abraham Fougth, en hiertans god, wacker och from herre, förer stor stat, accomoderade mig pretieux med hvarjehanda viner; holt mig hos sig både uti fram- och bortresa 3 à 4 dygn, predikar hvar söndag både swenska och finska». Prosten hade konung Adolf Fredrik som åhörare vid den predikan, han hööll, då högst-densamme besökte orten 1752. Afled 5 maj 1760 och begrofs 1 juni.

G. i Löfångar 3/3 1719 m. *Christina Eurenia Höjer*, dotter till handl. P. Höjer i Umeå och styf-dotter till företrädaren.

Af barnen (10 söner och 7 döttrar): *Henrik*, f. i Löfångar 20/2 1720, sekr. i Bergskolleg., boktryckare i Sthlm, RVO, d. 1/12 1782; *Johan*, f. 1721, prost och khde i Nora; *Margareta*, d. 11/6 1722; *Nils Petter*, stud. 1734, hööll en oration på kronprinsen Adolf Fredriks födelsedag, maj 1744, flyttade till Finland och blef brukspatron; kallades »Slarf-Fougthen», d. på hemmanet Gertrudöde nära Jakobstad 8/11 1793, 71 år g.; *Christina Margareta*, f. 7/11 1725, g. dec. 1745 m. borgmäst. P. Pipping i Torneå; *Abraham*, f. 1728, stud. 1736, handl. i Torneå, tit. hofkamrer, d. i Sthlm 2/9 1798; *Ebba Charlotta*, f. 1731, g. m. häradshöfd. Joh. Polviander i Uleåborg, d. 24/4 1803; *Magdalena Jacobina*, f. 2/4 1733, g. m. landtm. Nils Ekholm, d. i Vasa 1812.

Tr.: De Hunnis, præs. *F. Törner* Ups. 1709. - De secta Scholasticorum, præs. *J. Steuchius* ib. 1714. - Bröllopskväde [vid Erik Sjöbergs giftermål 1709].

16. Mag. **Erik Brunnius** (1762-83), f. 1 okt. 1706 i Neder-Torneå, son till khde Erik B. i Öfver-Torneå. Gymn. i Hsand 1720; stud. i Upsala 22 febr. 1722, fil. mag. 1731; blef adj. hos fadern omedelbart efter sin prästvigning i Upsala 3 juli s. å. Efter faderns död utn. till khde i Öfver-Torneå m. tilltr. 1741; stod på förslag till Luleå pastorat 1757; herredagsman vid 1751 och 1760 års riksdagar; prost 1760; utn. med kgl. fullmakt till khde i Neder-Torneå 9 mars 1762 och tilltr. 1 maj. Han var en utmärkt prästman och grundlig kännare af finska språket, så att han t. o. m. kunde *göra ord* (sanantekiä). En klok och försiktig ståndpunkt intog han till de svärmiskt-religiösa rörelser, som uppstodo i Ö.-Torneå under hans ämbetstid. N.-Torneå var vid denna tid ett mycket förmånligt pastorat. Tiondelaxen kunde uppgå ända till 200 tnr. Vid resandet af minnesstenen å bron i Kjarsbäck 6 juli 1771 hööll kontr.prosten Brunnius ett tal, däri han prisade kon. Gustaf III:s förtjänster (Inr. Tidn. 1777 n. 60). Afled i N.-Torneå prästgård 25 okt. 1783.

G. 9/7 1732 m. *Eva Wree*, f. 1707, d. 27/3 1772 af tärande sjukdom, 64 år 9 m.

Barn: *Barbara*, f. 14/5 1733, g. m. v. häradshöfd. Nils Petter Höjer; *Christina*, f. 9/5 1736; *Brigitta*, f. 10/7 1738; *Erik*, f. 4/2 1742, fil. mag. i Ups. 1767, khde i

Pedersöre, d. 22/2 1812; *Abraham*, f. 1745, råd- och handelsman i Torneå, d. 12/5 1797; *Eva*, f. 1747, g. m. major Joh. Henr. Turdfjæll, d. 1/3 1824 å Johannisberg.

Tr.: De numero Senatorum Romanorum, præs. *F. Törner*, Ups. 1727. - De urbe Torna, præs. *E. Alstrin* ib. 1731. - Bröllopsverser [vid Ol. Brunnius' giftermål m. Margareta Kråka i Luleå stad 9 mars 1731] af brudgummens *Egen Bror*. Ups. 4:0.

17. Mag. **Wilhelm Gustaf Rydman** (1785-1809), f. 10 nov. 1755 i Österbotten, föräldrar: råd- och handelsmannen i Vasa Otto Fredr. Rydman och Maria Elisabet Krook, erhöill först privat undervisning i hemmet, genomgick sedan Vasa trivialskola; stud. af Östbottn. nationen i Åbo 26 jan. 1774, där prom. fil. mag. 30 juni 1778, past.ex. 21 febr. och prästsv. 4 mars 1781, sedan han redan 25 jan. s. å. utn. till tjänstg. hofpred. hos hertig, sed. kon. Carl XIII, hvilken befattning han innehade, till dess han af kon. utn. till khde i N.-Torneå 7 sept. 1784. Kontr.prost 16 mars 1785 öfver norra kontraktet där han höll visitationer 1789 och 1796. - I S. Liljeblads resedagbok¹ 1788 heter det: »Probsten Rydman på sin vackra prestgård besöktes (21 juni), vi rodde igenom den stora paten, som i ån var bygd till att fånga lax. Probsten R. tog emot oss med en ganska artig köld. Följande dag söndagen 22 juni afhöordes adj. præpos., som i stadskyrkan predikade först svenska, i moderkyrkan finska. Den 24 afhöordes predikan i Torneå moderkyrka på finska. Uti staden var mycken rörelse af krigsfolket häromkring, som skulle transporteras öfver härifrån till Finland. Under sjelfva gudstjensten mönstrades deras munderingar i trossboden.» Såsom deputerad bevistade R. jubelfesten i Ups. 1793 och kunde vid samma tillfälle afgifva en fullständig berättelse om de lappska församlingarnas tillstånd. V. præses vid prästmötet i Piteå 1806. Han afsade sig kontr.prostbefattningen 1803 och afled 28 juni 1809. LVO 1800.

G. i Åbo 1/5 1785 m. *Christina Elisabeth Callmeijer*, f. 1763, dotter af öfverinspektör Joh. Ernst C. i Åbo och Magdalena Nordberg fr. Umeå.

Barn: *Gustaf Ernst*, f. 3/2 1786, landtmätare; *Ottoliana Wilhelmina*, f. 1787, d. 24/7 s. å. (Westén, 3, s. 897).

Tr.: Narratio r. v. Pauli Juusten episcopi Aboensis de legatione sua Russica, p. 1, præs. *H. G. Porthan*. Aboæ 1775. - De officio oratoris sacri in argumentis inveniendis, id. præs., ib. 1778.

18. **Salomon Antman** (1823-60), f. 15 dec. 1772, son till 2. komm. härst. Salomon Antman. Stud. i Ups. ht. 1791, prästsv. 18 febr. 1798 till komm. adj. i N.-Torneå på kallelse af komm. F. Engelmark; komm. adj. i Piteå landsförs. apr. 1799, åter i Torneå aug. s. å.; vice skolmästare i Torneå sept. 1800, åter komm. adj. 1802; v. skolm. sept. 1804; nådårs-

¹ Manusk. i UB. S. 40.

pred. i Ö.-Torneå 1805, vakanspred. därst. 1806-11 och curam gerens. 1:e komm. i N.-Luleå 7 nov. 1810 tilltr. 1 maj 1811; aflade past. ex. vt. 1818, erhöill v. pastors värdighet 1819; utn. khde i Neder-Torneå 23 jan. 1822, tilltr. 1823; honor. prost 2 juni 1824. Efter en tids tjänst som v. kontr. prost fick han i jan. 1843 fullmakt att vara ord. kontr. prost i Västerbottens 4:de distrikt, från hvilken befattning han erhöill befrielse i juni 1856, då khden J. W. Bucht förordn. till v. kontr. prost. Antman var en lång, mager man, arbetsam och nitisk i tjänsten ännu på sin ålderdom. Trots sina krämpor afstod han ogärna från att predika, ehuru det fordrades flere mans förenade krafter för att hjälpa honom upp i predikstolen, och när han måste öfverlåta predikan åt sin v. past., ville han åtminstone själf läsa upp kungörelserna, till föga uppbyggelse för åhörarna, som knappast förstodo hans finska på grund af det mindre goda uttalet och hans tandlöshet.¹ Afled 16 mars 1860 ss. stiftets senior. Hans porträtt, föräradt af Haparanda stadsbor till kyrkan, sitter i sakristian.

G. 28/11 1802 m. *Maria Margareta Mellin*, f. 24/6 1777, dotter af komm. Ol. Mellin i N. Luleå, d. 26/11 1838. Äktenskapet barnlöst, men flera fosterbarn.

19. **Eric Gustaf Burman** (1861-1890), f. 6 juni 1827 i Karl Gustafs församl.; föräldrar: handl. i Haparanda Fale Burman och B. C. Snellman. Stud. vt. 1845; prästv. 21 juli 1850 till past. adj. i Löfånger; v. komm. i Hietaniemi aug.-nov. 1851; past. adj. i Ö.-Torneå till 18 aug. 1852, i N.-Torneå till 20 okt. s. å., åter i Ö.-Torneå till 26 jan. 1853; nådårspred. vid sacellanien i N.-Luleå till 11 apr. 1855; v. komm. i Hietaniemi 1856-61. Utn. khde i N.-Torneå 27 sept. 1861, tilltr. 1 nov. s. å.; kontr. prost 11 nov. 1874; inspector vid Haparanda läroverk; ledamot af riksdag. 2:dra kamm. 1879-81; erhöill 15 jan. 1890 på begäran afsked från befattn. ss. kontr. prost och lärov. inspector. Afled 23 mars 1890.

G. m. *Eva Ulrika Johanna Sundström*, f. i Sthm 7/9 1830, dotter t. rådm. Nils Sundström i Luleå och Charlotta Ulr. Wester; d. i Luleå stad 15/4 1908.

Barn: *Charlotta Catharina (Lotten)*, f. i N.-Luleå 27/3 1854, ogift, bosatt i Luleå stad; *Hanna Hildur*, f. i Hietaniemi 17/10 1856, i Luleå; *Hulda Sofia*, f. 10/3 1858, lärarinna i Luleå stad; *Maria Amanda*, f. i N.-Torneå 11/11 1862, g. 10/8 1890 m. häradshöfd. Wilh. Leonard Tanner, assessor i Alavo domsaga, Vasa län; *Nils Arthur*, f. 30/1 1864, stud. 1883, fängelsedirektör i Haparanda, d. 9/2 1898; *Syster Hildegard*, f. 13/2 1865, g. 18/10 1887 m. landsekr. i Luleå Alarik Pipon, änka 1906; *Gustaf Harald*, f. 13/2 1867, d. 3/1 1877; *Frithiof Bernhard*, f. 23/11 1868, stud. 1887, banktjänsteman i Sthm; *Sigrid Emilia*, f. 1870, d. 1871.

20. **Pehr Olof Grape** (1894-1901), f. 1 sept. 1844 i Öfver-Torneå förs., son af handl. Pehr Pehrsson Grape och Maria Lambinen; fadern, bond-

¹ *Henning Bucht*, Där svenskt och finskt mötas. Upps. 1923, s. 24, 25.

son fr. Ö.-Kalix, var 5 år i tjänst hos kronofogden Hacksell, hvilken bebodde kronof. Grapes hemman i Ö.-Torneå, och blef vanligen kallad Grapes Petter, hvilket tillnamn han sedan behöll. Sonen aflade afg. ex. vid Sthms gymn. 8 dec. 1865, stud. i Upsala s. å., prästv. i Sthm 12 febr. 1868 till v. komm. i Hietaniemi, tillika v. pastor i Karl Gustaf 1871-74; t. f. past. i Ö.-Torneå 18 juli 1877, utn. khde därst. 3 mars 1879, tilltr. 1 maj s. å.; folkskoleinspektör 1881. Efter prosten Burman förordnades han till v. kontr. prost 15 jan. 1890 och efterträdde honom som khde i N.-Torneå med kgl. fullmakt af 30 nov. 1893 och tilltr. 1 maj 1894, från hvilken dag han äfven förordnades till inspector för Haparanda läroverk. Nitisk och verksam gynnade han kanske læstadianerna väl mycket men blef därför allmänt uppburen i hela Torneådalen. Afled 27 maj 1901. LNO 1894.

G. 24/1 1869 m. *Anna Kristina Heikel*, f. 22/1 1849 i Uleåborg, dotter af prosten i finska Ö.-Torneå Albert Heikel och Albertina Kristina Levon fr. Brahestad. Som änka bosatt i Upsala, d. i Vattholma 10/5 1923.

Barn: *Anna Maria*, f. 23/12 1869, postexp. i Upsala, d. 24/8 1914; *Johanna Kristina*, f. 5/10 1872, g. 1892 m. disponent O. Bergman, Seskarö, d. där 1896; *Per Oskar*, f. 2/9 1874, farmare i Amerika; *Emma Elisabet*, f. 6/5 1876, sjuksköterska; *Sofia Albertina*, f. 3/9 1878, g. m. landtbrukaren Joh. Kivijärfvi i Sävis; *Helena Mathilda (Helny)*, f. 9/8 1882, g. 13/10 1912 i Ups. m. med. lic. Erik Walde, änka 1914, d. i Sthm 14/3 1922, begr. i Köping; *Karl Henrik*, f. 11/9 1883, med. lic., prov. läk. i Ö.-Torneå; *Signe Alfhild*, f. 26/1 1885, g. m. skogschefen Einar Fryklöf, Björkå; *Johannes (Hannes) Immanuel*, f. 21/6 1886, tandläkare i Tierp; *Paul Martin*, f. 28/12 1891, ingenjör, Haparanda; *Sigrid Naemi*, f. 25/5 1893, student, folkskollärarynna i Vattholma.

Tr.: Predikan på 5. sönd. i Fastan (i Predikn. af Hsands St. prester 1, 1883). - En samling predikningar af *P. O. Grape*. Tryckta på begäran efter förf. eget manuskript, Ups. 1903.

21. **Johan Anton Nyman** (1903-) f. i Öfver-Torneå 16 maj 1849, son af handl. Petter Anton N. och Maria Christina Tjernlund. Afg. ex. i Hsand 30 maj 1870, stud. i Ups. ht. 1871. Efter erhållen dispens fr. prakt. teol. ex. prästv. i Hsand 14 apr. 1878 till past. adj. i Ö.-Torneå; v. past. i Juckasjärvi 1 maj 1879-maj 1881; utn. khde i Karesuando 26 juli 1880, tilltr. 1 maj 1882, men uppehöll tjänsten på förordnande under ecklesiastikåret 1881-82; utn. komm. i Råneå 9 maj 1887, tilltr. 14 juni s. å.; khde i Hietaniemi 3 juni 1892, tilltr. 4 juli s. å.; kontr. prost i Norbottens norra kontrakt 28 juni 1901; khde i N. Torneå 28 febr. 1902, tilltr. 1903. Folkskoleinspektör 1901-09, inspektor för Haparanda lärov. 1901-05, ordf. i samskolestyrelsen 1906-12. LNO 1905.

G. 1) 4/7 1878 m. *Maria Helena Martin*, f. 16/4 1843, dotter till kronolänsman i Ö.-Kalix Per Martin och Maria Ulrika Wahlberg; d. 26/9 1912;

2) i Hietaniemi /7 1914 m. folkskollärarynnan *Anna Baudin*.

FÖRSTE KOMMINISTRAR.

1. Her **Michael** [1547], khde här (n. 4) 1553.

2. **Lars Henrici** (1564-78) var finne och synes redan 1564 kommit hit som kapellan. Hans hela förmögenhet uppskattades vid taxeringen för Älfsborgs lösen 1571 allenast till 1 lod silfver, kallar sig äfven fattig kapellan i Tornö s:n i en ansökan 13 sept. 1578, ställd till kon. Johan III, hvare han ödmjukligen begär att blifva khde i Kemi, »efter Ers Nådes fattige undersåter i Österbotten i Kim sochn äre blifne utaf med sin khde herr Jacop Olai för ett svårt fall han, fattig man, är kommen uti».¹ Han åberopar härvid, att han själf varit 14 år kaplan i Torne, njutit ringa lön, lidit mycket på resor i Lappmarken och med stor nöd med lif undsluppit »the omilde tyranner Rydhzer» och eftersatt sin bästa hälsa. (RA) För öfrigt var den sannfärdiga skildring, han gör öfver tillståndet i det sökta pastoratet, föga ägnad att göra platsen lockande för andra medsökande: »Ther öffuer ähr ther ænnu swor farligh tid ock liffz wodhe för the for^{de} omilde tyranner, som wachte ephther wort liff och bloff, som leionet epter roff». Han nämner huru de 20 juli s. å. på en dag uppbrände 30 de förnämligaste bondgårdar och mördade 83 personer af Hans Nådes fattiga undersåtar i samme Kim socken (Gud betret). Han utnämndes ock till khde i Kemi 13 sept. 1578.² För den svara gästningen af det norrländska krigsfolket, som dragit igenom Kemi till fiendens land, fick han enligt kon. Johans bref 10 sept. 1591 behålla sitt förra underhåll, som var igenkalladt. Kemi tiondelängder har han undertecknat ända till år 1593, då han ock underskref Upsala mötes beslut, men afled förmodligen samma år.

3. **Laurentius Jonæ** [1593-1604] i Tornöö, undert. som förste kaplan 1593 Upsala mötes beslut, bodde i Svensar. Han blef af K. M:t förordnad 1606 till predikant i Lule lappmark, men som han ej var kunnig i lapsk och var med långlig sjukdom betagen, »att honom icke mögeligit ähr synnerligen för dett mödosamma körandet skuld med achier sig udi samme tjänst bruka låtha, finnes och swäre swager udi lärdomen för sin ålderdom skuld», så föreslogs en annan därtill.³ Vid kon. Gust. Adolfs färd genom Torneå 7 mars 1614 skänker han denne gamble prästmannen

¹ Khden Jacob Olai hade gjort sig skyldig till mandräp. Vistades i Torneå 1585. Se *Is. Fellman*, Handl. och uppsatser ang. finska lappm. 2. s. 17.

² *Leinberg*, Handl. rör. Finska kyrkan och presterskapet. Saml. 1. s. 167.

³ Handl. rör. Skand. hist. 39, s. 1921.

her Lars 2 t:r spl till hjälp och förskonar honom från Älfsborgs lösen (Nordlander, Norrl. Saml. 6, s. 305).

4. **Simon Mathæi** [1617-29] »kapellan i NederTorne nämnes i socknelängderna.

5. **Johannes Kempe** [1629-42], var måg åt khden Martinus Warg. Prosten Anders i Luleå skrifver 10 mars 1639 att afl. khden Wargs änka har hos sig boende sin måg kapellanen, hvilken var angifven för några fel, nämligen att han i lappmarken drifvit köpenskap, tagit en rdll för vigsel, straffats för handel med 40 mk samt godsets förbrytelse, och för slagsmål och blodvite äfven fått erlægga böter. Af Kautokeino-lapparnes klagomål öfver hans hänsynslöshet framgår, att han gjort ämbetsresor äfven till denna aflägsna del af Torne lappmark (Ldb. 1639). År 1640 hade han varit kapellan i 12 år (T.) Död antagligen 1642.

G. m. *Brita*, dotter till khden *Martinus Warg*, n. 10. En son *Martin Joh. Kempe*, här 2:dre komm.

6. **Matthias** [1645] kapellan, nämnes i Neder-Torneå sockenlängd s. å.

7. **Jacob Enqvist** [1650-67], Bothniensis, stud. i Upsala 20 nov. 1645. Upptagen i Västerbottens landsböcker för sagda år ss. sacellanus i N. Torneå. (KA). Afled på sommaren 1667.

G. m. *Karin Clementsdotter*; såsom änka bodde hon i Haparanda by 1671.

8. **Johan Nic. Tornberg** [1668-70]. Efter komm. Enqvists död klagade Torneåborna på tinget 1668, att finska predikningarne icke i staden sköttes riktigt, hvarpå prosten steg upp och svarade att han anmält dödsfallet för superint. Steuch, som utsett Johan N. Tornberg till successor, men som denne var sin faders medhjälpare i Öfver-Torneå, hade han svårt att därifrån bli ledig. Sist khde i *Ö. Torneå*.

9. **Thomas Hortulander** eller **Hattulander** [1671-82] under hvilka namn han förekommer i sockenlängderna; utn. kapellan i Haukipudas, Ijo pastorat, d. 1689 (Strandberg, 2, s. 209.)

10. **Martinus Martini Kempe** (1682-96), f. 1653, son af komm. Mårten Joh. Kempe här, sist khde i Ö. Torneå. Från Hsands gymn. stud. i Upsala 7 nov. 1674, prästv. 1 maj 1682 och kapellan i Neder-Torneå s. å. Han borttrycktes af sjukdom 1696. I Torneå stadskyrka

finnes en målad minnestafla öfver honom med en lång latinsk inskrift, författad af hans medbroder i ämbetet komm. Erik Brunnius, som prisar honom såsom en nitisk och trogen präst, föraktare af denna världen med längtan till den himmelska.

G. m. *Apollonia Renmark*, borgaredotter från Luleå.

Barn: *Lars*, komm. i Neder-Torneå n. 12; *Johan*, d. som student; *Magdalena*, g. m. komm. i Ö. Torneå Isak Tornberg.

11. **Jonas Tornæus** (1697-1715), från Torneå; inskrefs som stud. i Upsala 27 nov. 1693; prästv. af superint. Jul. Micrander 1697 till kapellan i Neder-Torneå. Afled i dec. 1715. Vid samma tid följande år kommo kosackerna och spolierade svärfaderns och änkans egendom.

G. m. *Margareta Planting*, rådmansdotter i Torneå.

Tr.: Verser vid handelsm. i Piteå Nils Häggmans och Anna Torneas bröllop 1695. Ups. (jemte N. C. och S. B.)

12. **Laurentius Mart. Kempe** (1717), f. 1690, son till komm. Mårten M. Kempe här ofvan, inskrifven som stud. i Upsala jämte brodern Johan 18 okt. 1709, past. adj. i N. Torneå 1714; utnämnd komm. härstädes 1716, titlar. 1717, men afled ogift redan i sept s. å.

13. **Isak Sal. Grape** (1718-30), som skolmästare i Torneå förordnad att uppehålla kapellanstjänsten under vakansen 1717 och utn. följande år. Sist khde i *Öfver-Kalix* 15 okt. 1729, tilltr. 1730.

14. **Olaus Er. Brunnius** (1730-57), f. 1700, son af khde Er. Brunnius i Ö. Torneå; stud. i Ups. 13 jan. 1720, adj. hos fadern 1725. Denne inberättar 20 nov. 1729, att Neder-Torneå stads- och sockenförsamlingar utvalt och åstunda hans son Olof till kapellan efter pastor Grape, och anhåller om befordran för sonen till samma lägenhet. Konsist. utfärdade fullmakten (Hdpr 10/12 1729). Han afled efter lång mattande sjukdom 19 aug. 1757. »En berömmelig man.»

G. 9/3 1731 m. *Margareta Kråka*, dotter af handlanden Kråka i Luleå. Då änkan var sjuklig och boets behållning endast 1,325 dlr, beviljade K. Maj:t 2 nådår; d. i Torneå 28/3 1782 i sitt 71 år.

Af 4 barn: *Olof*, f. 1735, landtmätare, handl. i Piteå, riksdagsman vid 1778 års riksdag, borgmästare 1782, d. 1786; *Carl*, f. 1738, komm. i N. Torneå, se nedan.

15. **Isak. Is. Grape** (1760-63). Med vederbörligt tillstånd fick han i stället för det $\frac{3}{4}$ mil från kyrkan belägna bostället i Wånum bebo

det bättre kapellansbostället i Haparanda, som hans bror komm. Salomon Grape innehade, men ej bebodde. Utn. khde i *Öfver-Torneå* 23 mars 1763 och skulle oförtöfvadt bege sig dit.

16. **Carl Ol. Brunnius** (1763-72), f. 1738, son till komm. Ol. Brunnius n. 14; stud. i Upsala 1752, begärdes af fadern till adj. och prästv. juni 1757; skolmästare i Juckasjärvi 1762, erhöill fullmakt som komm. i N. Torneå 14 sept. 1763. Som af ålder varit vanligt, att den äldre kapellanen här fått nyttja det bättre och bekvämare bostället i Haparanda, och den yngre bostället i Wånum, anhöll han att vid nådårets slut efter komm. Sal. Grape få tillträda Haparanda boställe, hvilken anhållan konsist. beviljade, och i maj 1767 skedde boflyttningen. Han afled 7 apr. 1772. Behållningen i boet utgjorde allenast 436 dlr kmt, hvilket vittnade om den fattigdom, som följt honom, därtill hade han gjort en kostsam flyttning från lappmarken. Han skildras som en rättskaffens präst, som åtnjöt sina församlingsbors kärlek och förtroende. Konsist. betygade att han varit en trogen och uppbygglig lärare, hvars förtidiga död upprört hans åhörare.

G. 1764 m. *Anna Catharina Læstadia*, f. 1738, dotter till khden i Arjeplog Joh. J. L. n. 7, sedan omg. m. khden i Karl Gustaf D. Cneiff; erhöill dubbla nådår.

Af 7 barn lefde vid faderns död: *Johan*, f. 1765, prost och khde i Skällvik, Östergötl., d. 1828; *Erik*, f. 1770, komm. i Ö.-Kalix.

17. **Jacob Turdfjæll** (1775-85), f. 16 juni 1736 i Säfversta by, Bollnäs s:n i Hälsingland; son till dåv. fältväbeln vid Hälsinge reg., sedan kaptenen vid Västerb. regem. Jacob Turdfjæll, och Elisabeth Phragmenia. Fadern, en tapper krigare och riddare af svärdsorden, född i Nyenskans, hade varit med i Carl XII:s krig 1718 och afled 91:årig i Torneå, modern khdedotter från Bollnäs; efter hennes död gifte fadern om sig m. prosten E. Brunnii dotter. Sonen Jacob blef stud. i Upsala ht. 1752; prästv. 3 aug. 1760 till past. adj. i Ö.-Torne; v. kapellan i N. Torneå 1762; erhöill fullmakt som skolmästare i Juckasjärvi febr. 1764, vald till komm. i N. Torneå 1774, fick redan 10 maj 1775 öfvertaga kapellansbordet ehuru han ej fått fullmakt på sysslan; aflade past. ex. 19 febr. 1784, utn. till khde i Ö. Torneå okt. s. å., men afled före tillträdet på kapellansbostället i N. Torneå 10 nov. 1785. Konsist. vitsordar honom som en arbetsam, nitisk och exemplarisk prästman.

G. 1) m. *Elisabeth Junelia*, f. 1739, dotter till khden i Kautokeino, sedan i Uleåborg J. Junelius; d. 13/3 1766.

2) 15/12 1768 i Torneå stad m. *Christina Grape*, dotter af komm. i N. Torneå Salomon Is. Grape.

Af 9 barn: *Elisabeth Margareta*, f. i Juckasjärvi 1769, g. m. khden i N.-Kalix Erik Grape; *Jacob*, f. 30/5 1771, stud. 1787, af våda ihjälskjuten 1789; *Christina Sofia*, f. 1772, g. m. khden i Lycksele P. Palmgren, d. 27/3 1817; *Salomon*, f. 19/6 1773, bankokommissarie i Sthm; *Isak*, handl. o. rådman i Gefle; *Eva Barbro*, g. m. handskmakaren o. rådmannen Lindberg i Torneå; *Carl Jonas*, f. 24/3 1780, stud. 1797, d. i Gefle 19/9 1822; *Pehr*, f. 1784, handelsbetjänt.

Tr.: Utdrag af Juckasjervi församlings kyrkoböcker och folktabeller för 50 år ifrån 1725 till och med 1774. (Vet.-Akad. handl. 1779.) - År 1778 hade han till finska öfversatt en uppbyggelseskraft af Fresenius, som på konsist. begäran censurerades af prosten E. Brunnius och förklarades mycket bättre och trognare än en tillföre år 1769 utkommen öfvers. af samma skrift, hvarför intet hinder för tryckning förelåg. (Hdpr. 25/7 o. 7/11 1778).

18. **Fredrik Engelmark** (1788-1814), f. 22 dec. 1753, son till khden i Juckasjärvi mag. Lars Engelmark. Stud. i Upsala ht. 1773, prästv. i Hsand på kallelse af konsist. 24 okt. 1777; blef adj 31 jan. 1778 hos prosten Er. Brunnius i Neder-Torneå, tillika e. o. bataljonspred. vid Västerbottens regemente; nådårspred. vid pastorsledighet i N. Torneå 1783; utn. till komm. här 25 maj 1785. *S. Liljeblad* skrifver i sin dagbok 19 juni 1788: »Uti Haparanda by är komministri boställe. Komm. Engelmark besöktes, som mottog oss med mycken höflighet». Han afled på Johannesberg, Woiakala, 23 okt. 1814.

G. 17/8 1786 i Torneå stad m. *Eva Elisabeth Turdfjæll*, dotter till majoren och riddaren Joh. Henr. Turdfjæll.

Barn: *Eva Margareta*, g. 7/12 1815 m. apotek. och rådm. Gust. Pipon Torneå; *Brita Sofia*, g. m. befalln. man J. P. Curtelius.

ANDRE KOMMINISTRAR.

1. **Georg Henrici** [1593-1602], undert. Upsala mötes beslut 1593 såsom sacellan i N. Torneå, var 1596 stationerad i Öfver-Torneå. Se vidare khdar i *Karesuando* (Enontekis).

2. **Simon Nicolai** (1596-99), församlingens ringe tienare i Tornö. Han och länsman Israel Esbjörnsson utfärdade åt landsskrifvaren Anders Ericsson ett bevis 1596 (KA. Norrl. handl. 1596, n. 1.). Udpr. 19/9 1599 förmäler: Dn. Simon Sacellanus vthi Torne vill tränga sig in uti Torne prästegäll (som då synes varit vakant), han hade trädt in uti prästgården, uppburit smör- och fisktionden, och vill begifva sig till vår Nådige furste om konfirmation spreto et posthabito Capitulo. Citerad inför kapitlet 26 sept., tillfrågades Dn. Simon, olim sacellanus uti Torne, hvar

han var ordinerad? I Åbo, och blef på khde Eskilli begäran till honom af Åbo biskop förskickad. Hvad han uppburit af tionden sade han sig vilja göra räkenskap för. I sina saker och studering befanns han ganska svag. Tillfrågades om han vill draga af stiftet eller blifva pastor uti Valanger. Slöts att som H. F. N. hertig Carl vill ha några predikanter i lappmarken och denne är något förfaren i lappesche målet, fick han tillstånd att draga till Sthlm, där beställa sina ärenden och sedan blifva här, till dess H. F. N. kommer ifrån Finland och han kan sändas till lappmarken att där blifva pastor. »Detta blef honom allvarligen befalladt, ändock hann tredskades myckit der emoot, och föregaf mongehanda, som inthett myckit hade opå sigh.»

3. **Marcus Thomæ** Nylandensis [1604-14], kapellan här i Neder-Torneå. Då kgl. kommissarien Dan. Hjort 28 apr. 1606 i sin rapport till kon. Carl IX frambär Öfver-Tornebornas önskan att få skiljas från N. Torne och erhålla egen pastor, begärde de på samma gång till denna tjänst herr Marcum, »som tillförende på några år varit capellan och napt bekommit maathen aff her Cnuth mykitt mindre annor lhönn.» Konungen gaf sitt bifall till den första punkten, men utnämnde till khde Henrik Michaelis. Emellertid synes herr Marcus tidtals varit denne till hjälp däruppe och blef efter hans död, 1613, utn. till efterträdare. Se *Öfver-Torneå*.

4. **Simon Olai Myliander** [1626-29], kapellan i N. Torneå, skall ha aflidit 1629. Hans lik fanns 1713 efter 80 års förlopp i grafven oförmultnadt och »så lätt, att det med ett finger kunnat upplyftas». Prosten Forbus lät sedan gräfva ner det i kyrkogården.

G. m. *Margareta Knutsdotter*, dotter till khden i N. Torneå Canutus Martini, omg. m. kapellanen och skolm. härst. And. And. Essevius.

Son: *Samuel Simonis*, komm. i Ö. Torneå.

5. **Andreas Andreæ Essevius** (1637-41) från Finland; stud. i Åbo och där prästvigd. Drottn. Christina skrifver 27 aug. 1636 till biskopen i Åbo, att herr Anders Essevius, som en lång tid låtit sig bruka som krigspräst och mycket vedervärdigt utstått, nu begärde en slottspredikantsyssla i Åbo, och bad biskopen förhjälpa honom härtill eller till någon annan tjänst.¹ I Udpr. 22/2 1637 relateras, att khden Martinus Warg i Torne af biskopen i Åbo begärt en prästman, kunnig i svenska och finska till att informera ungdomen och predika för folket i Torneå stad, när menföre är höst och vår, och biskopen hade med sin kommandationsskrift sändt

¹ *Leinberg*, Handlingar rör. finska kyrkan 2, s. 109.

dit en ung präst Andreas Andreae, med hvilken församlingen vore väl tillfreds och begärde, att han måtte blifva i tjänsten konfirmerad. Som ingen annan befanns dit kunna förordnas, efterlät Upsala domkapitel bemälte prästman blifva där i Torne, så länge han låter sig med tjänsten nöja och församlingen täcktes honom bruka. Men när han begär någon promotion till bättre lägenhet, skall han söka den i Åbo stift. Af landshöfdingen Stellan Mörner förordades han till predikant i Torneå lappmark, hvilket Upsala domkapitel biföll, men han kom i stor oenighet med khden J. Tornæus, enär denne ansåg sig på grund af konsist. tillsägelse hafva öfverinseendet öfver samma lappmark. Härom uppkom stor träta och ömsesidiga beskyllningar. I harmen anmälde Essevius sin önskan att öfverflytta till Åbo stift, och fick 20 okt. 1641 en rekommendationsskrifvelse till biskopen i Åbo. (*Is. Fellman*, Handl. ang. finska lappm. 2. s. XXXIV 41, 44, 383, ff.) I Torneå kyrka uppsatte han en minnestafva med sitt namn och valspråk: Post tenebras spero lucem. Enligt uppgift lär han blifvit kapellan vid Finska förs. i Sthlm.

G. m. *Margareta Knutsdotter*, änka efter kapellan Simon Myliander, se ofvan. (Udpr 11/9 1644.)

6. **Petrus Haquini (Stecchius)** [1642-58], f. i Umeå, stud. i Upsala 16 mars 1632. Begärdes af khden J. Tornæus till hjälp 12 sept. 1642; hade i Finland lärt finska språket, studerat i Upsala och är till frids att tjäna församlingen. (Hdmh). Bifölls 22 sept. af Upsala domkapitel. Nämnas i Sättna stambok 1643 komm. i Torneå stad. (T.) Herr Peder är ännu 1658 kaplan i Neder-Torneå, hans hustru nämnes i Torneå stads dombok 5 sept. 1651.

7. **Martinus Joh. Kempe** [1653-75] upptages i Neder-Torneå kvarntullslängder 1653 och följande år, blef khde i Juckasjärvi 1675, slutligen i Öfver-Torneå 1682. Se *Öfver-Torneå*.

8. **Henrik Tornström** [1678-81], khde n. 12 i *Neder-Torneå*.

9. **Nils Johannis Tornæus** (1683-90). V. Bothn., stud. i Upsala 18 mars 1676; enl. Tunæus skolmästare i Torneå 1681 och kapellan 1683, tillika krigspräst. Död 1690.

10. **Erik Olai Brunnus** (1692-1718), tilltr. som kapellan i N.-Torneå 1692. »Såsom kapellan här blef han vid kosackernas infall 1716 spolierad och illa handterad med yxhammare och besmansslag och jämväl

med piskande och käppar, att ej halföres stort ställe helt fanns på hans ryg, dock att han behöll lifvet.» Sist khde i *Öfver-Torneå*.

11. **Henrik Joh. Tornberg** (1719-43), son till khden i Öfver-Torneå Johan Tornberg. Från Hsands gymn. stud. i Upsala 31 okt. 1704, adj. hos fadern i Ö.-Torneå, brukspred. i Kengis 1717. I Hsands domk. upplästes 15 sept 1718 prosten mag. Henr. Forbus', bref af d. 3 sept. gifvandes tillkänna, att församl. i Neder-Torneå enhälligen begärer Dn Henricum Tornberg till sin själasörjare och kapellan i hr Erici Brunnii ställe, som blifvit medelst kongl. fullmakt pastor i Öfver-Torneå. Fullmakten för Tornberg utfärdades i juli 1719. Han afled 1743.

G. m. *Brita Bonelia*, dotter till khden i Kusamo Sigfrid Bonelius, änka efter v. pastor Olof Junelius.

En dotter *Catharina*, g. 6/12 1730 i Torneå stad m. kapellanen i Enontekis Henr. Ganander, sist khde i Sjundeå.

12. **Salomon Is. Grape** (1744-65), son till khden i Öfver-Kalix Isak Grape. F. 24 apr. 1718, inskrefs jämte sina bröder Olof och Isak såsom underårig stud. 25 sept. 1734 i Upsala under P. Fisks information, prästsv. 10 mars 1742 i Hsand till adj. åt företrädaren, utn. till komm. 6 dec. 1743 med tilltr. 1744; aflade en vacker past.-ex. på samma gång som sin broder Isak 21 juli 1762. Ett olycksfall under en ämbetsresa hade ådragit honom den åkomma, som ändade hans dagar. Afled 16 mars 1765. Bodde på eget hemman och upplät Haparanda kapellansboställe åt sin broder och medkomminister Isak.

G. m. *Christina Wegelia*, dotter till komm. i Enontekis Joh. Wegelius, dåv. skolmäst. i Torneå, sist prost i Uleå. Hon erhöll dubbla nådår gm kgl. bref 30/9 1765.

Barn: *Christina*, f. 1751, g. 1768 m. 1:e komm. härst. n. 17; utn. khden i Ö.-Torneå Jac. Turdfjäll; *Sophia Margareta*, f. 1758, m. bonden Ol. Karvolin i Mattila, d. 4/9 1833; *Salomon*, underofficer, d. barnlös.

13. **Lars Longström** (1767-1774), f. 1710 af finska föräldrar i Arnäs s:n, fadern hette Mårten Mårtensson i Långvattnet. Stud. i Åbo 26 sept. 1733, informator hos handl. Frans Koch i Åbo 1734-36, prästsv. därst. 1736 till kaplansadj. i Nagu; past. adj. i Sund på Åland 1737; begärdes i mars 1739 af prosten Abr. Fougst till hjälppräst i N.-Torneå, »såvida han tycktes vara en alfvarsam karl samt förstod och kunde predika på finska och svenska». Han sändes sedan i aug. s. å. till Öfver-Kalix som nådårspräst och utn. till komm. därst. 1741; bodde där i Svartbyn. Utn. komm. i Neder-Torneå 30 okt. 1765, tilltr. 1767. Då han 1758 stod på för-

slag till en kaplanstjänst härst., sökte Torneborna framhålla brister i hans finska uttal, men prosten Fougst tillbakavisade deras påstående med, att vid ett föregående tillfälle ingen klagan försports om hans finska, som han behandlade som en ren och fullkomlig finne. Longström afled 7 jan. 1774.

G. m. *Kerstin Michelsdotter*, dotter af Michel Olofsson i Svartbyn och Karin Persdotter.

Barn: *Lars*, f. 16/12 1743 i Svartbyn, Ö.-Kalix; *Henrik*, f. 7/2 1746; *Johan*, f. 5/5 1747; *Olof*, f. 14/1 1750; *Erik*, f. 6/5 1752, d. begr. 31/5 s. å.; *Christina*, f. 29/7 1753, begr. 4/5 1755; *Michel*, f. 12/10 1754, d. 8/12 s. å.; *Sophia*, f. 6/11 1755, d. begr. 31/8 1756; *Helena*, f. 4/10 1757; *Sophia*, f. 31/1 1759; *Jonas*, f. 22/11 1760, d. begr. 17/12 s. å.; *Christina*, f. 6/4 1763, d. 19/5 s. å.; *Christina*, f. 27/5 1764; *Petrus*, f. 23/12 1766.

14. **Salomon H. Antman** (1776-79), f. 1740, postmästarson från Torneå; stud. i Upsala 1761, prästv. 12 aug. 1765 i Sthm af biskop Kiörning, som då uppehöll sig vid riksdagen. Tjänstgjorde i Torneå som hjälppräst med en ringa lön af 16 dlr 32 sk. årligen, till dess han utn. till komm. härst. 13 apr. 1776 med tilltr. i maj. En gång höll han på att råka illa ut, då han i en skrifvelse »under anstötliga tillmälen fast med sminkad höflighet» tydligen kvalde konsistorii utslag och fick varning att med mera varsamhet ställa sina skrifter till konsistoriet, »väl vetande att konsist. ej är skyldigt eller ty anstår att göra honom någon redo eller förklaring öfver sina göromål.» (Hdpr 27/10 1773.) Han utsågs till konsistoriets ombud i religionsprocessen i Öfver-Torneå mot khden Grape och hans adj. Nils Wiklund samt komm. i Pajala And. Wichman, men synes varit partisk och oförstående mot de förra, under det han tydligen höll den sistnämnda, som tillika var de förras anklagare, under armarne. Afled 26 febr. 1779, efterlämnande änka och 5 omyndiga barn.

G. 21/11 1769 i Torneå stad m. *Catharina Iscell*.

Af barnen: *Eva Catharina*, f. 1770, g. 1794 m. stadsnot. i Torneå Esaias Unbom, änka 1799; *Salomon*, f. 15/12 1772, khde i N.-Torneå n. 18.

15. **Nils Wiklund** (1781-85), f. 1737 i Neder-Kalix; utgången från ett kristligt allmogehem, blef han stud. i Upsala ht. 1753. Disp. pro ex. 1762. Prästv. i Sthm 12 aug. 1765 på kallelse af khden Is. Grape i Ö.-Torneå och tjänstgjorde hos honom som past.adj. 1765-76 med undantag af några månader, då han var t. f. kapellpred. i Karungi. Stod på förslag till komm. här i N.-Torneå 1775, då Sal. Antman erhöll tjänsten. Under denna hans adjunktstid utbröt i Ö.-Torneå en stark andlig rörelse, hvilken ursprungligen uppkommen i N.-Torneå äfven mer sporadiskt

spred sig till öfriga grannförsamlingar. I mycket en föregångare till den Læstadianska rörelsen, var den dock ej så djupgående och upphörde efter några års förlopp. Förbunden som den var med extatiska paroxysmer och predikotalande stod församlingen oförstående inför ett hittills okänt, obegripligt faktum och tolkade det såsom direkta verkningar af den heliga Ande. Denna rörelse och dess förlopp har nyligen varit föremål för en ingående, förtjänstfull skildring af kontraktsprosten *C. J. E. Hasselberg* i Grundsunda, till hvilken vi hänvisa.¹ Här skola vi blott relatera, hvilka följder den medförde för adj. Wiklund. Såväl khden Is. Grape som hans adjunkt blefvo formligen anklagade att ha gynnat denna rörelse och bidragit till dess utbredning, i stället för att de med kraft bort undertrycka den. Den förnämste anklagaren var en deras ämbetsbroder, komm. i annexförs. Pajala Anders Wichman, men anklagelserna vände sig ock mot honom själf och hans dom fälldes på samma gång som de bägge andras. Efter ett par föregående kyrkliga visitationer och rättsliga sammanträden föll slutligen den af häradshöfd. O. J. Ekman dikterade häradsdomen i Öfver-Torneå tingstuga 21 dec. 1776, hvarigenom Nils Wiklund blef ådömd det hårda straffet att afsättas från prästämbetet och att inom 8 dagar från Öfver-Torneå socken sig förfoga med varning att icke utsprida eller utbreda vidare något af de villfarelser, hvarföre han nu anklagad och straffad blifvit, »så kärt honom vore att inom riket förblifva». Fattig som han var, hade han till en början ämnat utan vidare underkasta sig denna orättfärdiga dom, men på uppmaning af några församlingsbor, som förklarade sig vilja betala omkostnaderna, vädjade han till Svea hofrätt, och då denna ej gaf honom all den upprättelse, han ansåg sig böra påräkna, anförde han besvär hos Kgl. Maj:t. På 3:e året hade han nu varit utan tjänst och uppehållit sig i Stockholm, då det kungl. utslaget föll 16 mars 1779. Kon. fann skäligt upphäfvva Svea hofrätts utslag och ifrån allt vidare ansvar, straff och böter befria Wiklund för hans förhållande i de mot honom angifna målen; efter förhör i konsist. i Hsand ägde han utöfva prästämbetet på hvad ort som hälst inom stiftet.² Med vederbörligt tillstånd försiggick förhöret inför Sthms konsist. Han återvände till Öfver-Torneå. till sin gamla adjunktstjänst, och själf luttrad i motgångens och lidandets skola mottogs han med öppna armar i församlingen. Om man jämför honom med hans samtida, komm. Mårten Thunberg och de snarliktande rörelserna i Lillherrdal, kan det sägas, att Nils Wiklund ifråga om. uppfattning af dessa rörelser står betydligt högre än denne sin medbroder i pröfningen. Denne rycktes med af den ström han bort leda. Det gjorde

¹ Norrländskt fromhetslif på sjuttonhundratalet. Synodalafhandling 1919, s. 281.

² Anförda arb. s. 454.

aldrig Wiklund. Därför fick ej heller rörelsen i Öfver-Torneå den fanatiska karaktär, som präglade rörelsen i Lillherrdal. Men så hade ock Wiklund ett förträffligt stöd i sin khde, med hvilken han kunde samråda. Rent mäterlig är Wiklunds inlaga till Kungl. Maj:t i sitt gendrifvande af häradsrättens och hofrättens domskäl och i påvisandet af processens formella olaglighet.

Wiklund utnämndes efter S. Antman till 2:e komm. i Neder-Torneå 1780 med tillträde 1 maj 1781. Som kapellansbordet Wånum, som han mottog, låg $\frac{3}{4}$ mil från kyrkan och dessutom var förfallet, kom genom hans initiativ ett utbyte till stånd, hvarigenom ett närmare beläget kronohemman, Turevik i Påta by, anslogs till boställe. Det var visserligen lika förfallet, men här uppförde han ny ladugård och ny åbyggnad utan ringaste biträde. Hans lefnad blef dock ej lång, ty redan 6 sept. 1785 skördades han af döden.

G. 10/3 1785 m. *Barbara Margareta Turdfjæll*, änka efter pastor Nils Gran i Juckasjärvi. Hon erhöll extra nådår.

Tr.: Diss. theol. sistens vindicias argumenti pro existentia Dei, a mundi contingentia ducti, præs. *N. Wallerius*. Ups. 1762. - Wapahtjamme meiden Jesuxen Chrituxen kærsimisen ja kuola. Sthm. [Finsk öfvers. af en skrift: Betraktelser öfver vår frälsare Jesu Christi lidande och död, utg. och censurerad af dompr. Ekebom i Göteborg. Den anonyme danske författaren hette *Mich. Crøger*.] Wiklunds anon. utgifna finska öfvers., som spreds i Torneå förs., fick äfven göra tjänst som anklagelsematerial mot honom.

16. **Erik Wiklund** (1788-91), f. 1 okt. 1748 i N.-Kalix, broder till företräderen. Stud i Upsala ht. 1770. Hans broder Nils och komm. Turdfjæll begärde honom i maj 1772 till medhjälpare här i N.-Torneå men först 10 okt. 1784 blef han prästv. i Hsand och förordn. att förestå nådåret efter khden Is. Grape i Ö.-Torneå samt att i samråd med därvarande komm. Tornberg sköta pastoralvården. Efter sin broders död vald och utn. till komm. i N.-Torneå stads- och landsförs. 19 juli 1786, tilltr. 1788. Under mycken sjuklighet förestod han denna tjänst i nära 3 års tid. Afled på Turevik 24 jan. 1791.

G. m. *Elisabeth Grape*, som anhöll om dubbla nådår. Konsist. tillstyrkte; ehuru barnlös, var änkan en bland dem, »som mest vore i behof af den nåd, hvarmed fattiga prästänkor få hugnas». (Hdpr. 13/7 1791.)

17. **Johan Wijkström** (1792-1812), utn. komm. här 18 apr. 1792. Vid tillträdet af kapellanshemmanet Turevik i Påta by ålades han af häradsrätten att erlægga 70 rdr 29 sk. i ersättning för öfverbyggnad, men frikallades af lagmanstinget (Hdpr. 28/8 1794). Sist khde i *Öfver-Torneå*.

KOMMINISTER I NEDER-TORNEÅ OCH HAPARANDA STAD.

1. **Henning Bucht** (1893-1919), f. 26 febr. 1858 i Karl Gustaf, son till khden Henrik Bucht. Efter studier i Hsand och vid Gefle allm. lärov. aflagd mogenhetsex. vt. 1886 stud. i Upsala ht. 1887; med befrielse från akad. examina prästex. i Hsand 9 okt. 1888, prästv. i Upsala 13 nov. s. å. för stiftets finsktalande förs.; pastorsadj. i Neder-Torneå 20 nov. s. å., v. past. därst. 29 jan. 1890; predikant vid kronohäktet i Haparanda 17 apr. s. å., vid Haparanda länslasarett 16 nov. s. å.; v. pastor i Pajala 10 juli 1892; pred. vid Pajala kronohäkte 1 sept. s. å. Utn. komminister i Neder-Torneå och Haparanda 18 juni 1892, tilltr. 1 maj 1893, erhöll 12 febr. 1909 utsträckt ansökningsrätt. Afled i Haparanda 6 jan. 1919. Han ägde med allt allvar äfven en fond af utpräglad humor, som ger sig tillkänna i några efter hans död utgifna bygdeskildringar.

G. 16/8 1892 m. *Hilda Octavia Falk*, f. i Pajala 18/3 1872, dotter till inspektor Emanuel (Emil) Wilh. Falk och Brita Christina Forsmark.

Barn: *Gerda Charlotta Christina*, f. i Haparanda 30/5 1893, d. 5/12 s. å.; *Henning Emanuel (Manne)*, f. 19/9 1894, kontorist; *Tyra Elisabet*, f. 20/4 1896, d. 8/3 1903; *Ernst Ragnar*, f. 7/11 1900; *Hugo Einar*, f. 22/1 1904, kontorist; *Greta*, f. 22/7 1907.

Tr.: Där svenskt och finskt mötas. Äldre bygdeanteckningar från Tornedalen [utg. af B. Karnell]. Sthm 1923. - Tidningsuppsatser under sign. »Lahti». - Red. af Haparandabladet, från 1896.

KAPELLPREDIKANTER I KARUNGI.

1. **Christian Antman** (1749-73), f. 1721 i Torneå; fadern Hans A. postmästare. Hade till informator J. Helsing, sist kapellan i Pajala. Stud. i Upsala 9 nov. 1741. Begärdes af Karungiborna till kapellpredikant, och Hsands domkapitel ansåg, att det kontrakt, som de med honom ingått, var sådant, att han däraf kunde hafva sin tillräckliga utkomst (Hdpr. 12/4 1749). Prästv. i Hsand juni 1749 och tilltr. genast. År 1756 var han sjuklig och hade fel på synen, men på prostens inrådan begärde han tjänstledighet från ämbetssysslorna och var 1758 åter frisk samt stod uppförd på förslag till en af sacellanierna i Neder-Torneå. Upplade år 1762 ny kyrkobok, på hvars titelblad han skrifvit sitt valspråk:

At aldrig födas aldrabäst
Strax efter födzlen döo dernest,

hvilket vittnar mer om ett misantropiskt än kristligt sinnelag. Han afled

11 apr. 1773. Till uppehållande af tjänsten efter honom sändes pastorsadj. Nils Wiklund hit. (Hdpr. 28/4 1773.)

G. 1) m. *Christina Grape*, f. 3/6 1725, dotter af khden i Ö.-Kalix Is. Grape.

2) m. *Christina Björkman*, dotter af faktorn Erasmus Björkman vid Kengis bruk.

2. **David Niclas Cneiff** (1778-82), se khdar i *Karl Gustaf*.